

CATALOGI CIRCARIARUM
ET ECCLESIARUM
saeculorum XIII et XIV

Ordo Praemonstratensis omnium primus videtur introduxisse subdivisionem regionalem. Haud mirum: imitatus est enim centralizationem rigidam Cisterciensium. Attamen systema „filiationis“ eorum spernens, Ordo diffusus mox in regna dissita, subdivisionem quandam secundum regiones paulatim adoptavit. Primo, ipso adhuc saeculo XII, monasteria inter se vicina cumulativum adunata sunt in „circarias“, quibus praeponitur abbas quidam „circator“, seu visitator. Coenobia autem solitaria, longe ab aliis distantia, reservabantur Abbati Generali, necdum dictis circariis adiungebantur.

Redacti sunt brevi post, et quidem probabiliter iussu Capituli Generalis, catalogi circariarum, et ecclesiarum ad illa pertinentium. Antiquissimos horum indicum, scilicet saec. XII vel circa annum 1200 redactos, non iam invenimus. Sed tales iam extitisse, variis indiciis patet. „Vetera registra“ enim (de quibus infra), ex immutata transcriptione antiquiorum continent nomina domuum, quae ante ann. 1200 iam erant translatae, aut interierant: ut Kalisz, vel Ecclesia de Vallibus. Adducunt praeterea nomina monasteriorum, quae nobis aliunde penitus sunt ignota, quae vero absque dubio saeculo XIII, vel immo XII, brevem habuerunt vitam: Gorre, Iburg, Scliscasia, Balna Insula, et alia praesertim in Hungaria sita¹⁾.

Indicum exstantium antiquissimus est Ninivensis I, ex abbacia Ninove in Belgio proveniens²⁾. Analysis tenoris eius docet, eum esse ortum ante annum 1240. Postea additamentis vix est auctus, nec videtur esse copia

¹⁾ Multa ex hisce enigmatibus, re diligenter perspecta, patuerunt esse reduplicaciones, sed non omnes. Studium intensum horum indicum nobis clare demonstravit, in illis omnem insertionem habere suum fundamentum in re.

²⁾ Continentur Catalogi Ninivenses I et II in „*Libro Monumentorum SS. Cornelij et Cypriani juxta Ninive*“ (in Archivo Archiepisc. Mechliniensi, Cartularium Ninivense S. XV, fol. 235/48). Pagina quinta auctor modeste se patefecit: „Liber fratris Marci Annaert canonici Ninivensis, scriptus et finitus per eum anno domini 1498 in profesto OO.SS.“ (Cf. ROCKWELL p. 7, et supra vol. I 17, et II 315) MS est nitidum, scriptura eius amoena et legibilis. Dictus frater videtur catalogos excrispsisse e codice originali saec. XIII.

Cat. Ninivensis I

cuiusdam „Veteris Registri“. Adducit singulas circarias — gallicas in capite —, in quibus monasteria referuntur secundum dioeceses ordinata, omissis omnino asceteriis, praeter asceteria sui juris Circ. Brabantiae³⁾. Intercalantur nomina dioecesium, sed tacentur filiationes. In capite semper ponitur ecclesia „primaria“ circariae. Monasteria post annum circiter 1230 fundata desunt, sed etiam alia, tempore suo certe iam existentia, desiderantur, quod valet praesertim de circariis Frisiae et Hungariae. Nomina ecclesiarum generatim sunt accurata, fere absque corruptelis, probabiliter manu germanica secundum orthographiam epochae conscripta. Ordo, quo monasteria attribuuntur singulis circariis, aliquatenus differt ab ordine, quem vidimus in „Veteri Registro“ et in Catalogo recentiore (an. 1290/1320). Circaria Vadegotiae primo adducitur una cum Ilfeldensi, omissis asceteriis. Alio autem loco, inferius, inter Circarias Gasconiae et Hispaniae, denuo inseruntur dictae circariae, sed separatim et multis asceteriis auctae. Quae videtur esse unica interpolatio, quam peracta segregatione Ilfeldensis Circariae a Vadegotiana, manus quaedam apparenter gallica, post annum 1250 catalogo nostro attulit. Circaria Saxoniae, anno demum 1224 Ordini denuo unita, omnino deest. Desunt pariter Circariae Scotiae et Hiberniae, sicut et Graeciae. Numquam catalogus N I memorat aliquam ecclesiam esse cathedralem, quod apparet apud Candidam Casam et apud Bõrglum.

Ex quibus igitur patet, Ninivensem I esse documentum pretiosum. Longe maioris valoris vero est Ninivensis II, illum immediate subsequens. Dum primus, haud secus ac „Vetus Registrum“, videtur esse index quidam uniformis et „officialis“, iussu Ordinis redactus ac ubique promulgatus, secundus catalogus videtur esse opus quoddam privatum. Redactor prodit se esse Flandrum, scribendo „Rodekerke“ pro abbatia Rothenkirchen in Germania⁴⁾. Forte fuit abbas quidam Ninivensis, vel canonicus quispiam, qui tamquam secretarius abbatis aut deputatus a conventu Capitula Generalia adiit, vir geographiae peritissimus, et addiscendi cupidissimus, omnes capitulares interrogans, inquirens de monasteriis eorum. Redactor probabiliter Capitulis Generalibus inter annos 1220 et 40 pluries interfuit, quia per multa Decreta Capitularia ad amussim notavit (. . . „diffinitum est“), in-

³⁾ Vide de statu eorum peculiari supra vol. II 247/48. Asceteria Circ. Vadegotiae et Ilfeldiae pariter enumerat, sed in interpolatione posteriori, de qua infra. — Prioratus etiam conventuales nonnisi rarissime in catalogos sunt inserti.

⁴⁾ Videtur tamen nonnulla habere e fonte quodam gallico: v. g. „Roggenbourg“, et integrum appendicem suprascriptum „Claustra sororum“.

Cat. Ninivensis II — Vetus Registrum

dicato saepius anno Capituli⁵⁾. Uberes eius annotationes minuta interdum praebent de fundatione, de situ et de constitutione ecclesiarum, et praesertim de mutatione circariarum et paternitatum. Ecclesias ipsas non inserit secundum circarias⁶⁾, sed secundum dioeceses et „provincias“, quam vocem non adhibet in sensu hierarchico, sed mere civili. Exordians sicut decuit, a Gallia, dein enumerat reliquas ecclesias mixtim et satis arbitrarie, ordinem geographicum plane negligens. Asceteria affert fere nulla, quia saeculo XIII monasteria sororum haberi solebant tamquam partes integrantes abbatiarum. Habet tamen duas appendices, enumerantes „Clastra sororum, quae diversas habent possessiones“, ideo illa, quae erant sui juris, nec orta e monasterio quodam duplici. Quae appendix restringitur ad Circarias Westfaliae, Vadegotiae et Ilfeldiae. In fine invenimus asceteria huiusmodi in Frisia circa annum 1235 existentia, et pretiosas notitias de duobus asceteriis in Transsylvania sitis, eatenus plane ignotis.

Ninivensis II videtur esse ortus non unico ductu, sed tamquam opus plurium annorum. Praebet, paucis additamentis ad annum usque 1270 adiunctis, statum Ordinis circa annum 1235. Vix supraestimari potest eius valor, ab auctoribus hactenus omnino spreus atque neglectus.

In secundo dimidio saeculi XIII promulgabatur in abbatii Ordinis index circariarum et ecclesiarum ad instar Ninivensis primi, sed auctus et ampliatus. Quem post redactionem elenchi definitivi inter annos 1290 et 1320 generatim fuisse vocatum „Vetus Registrum“, patet ex nota quadam in Catalogo Windbergensi. Subsistunt varia manuscripta istius „Registri“, quorum tria nobis innotuerunt. Secundum provenientiam ea vocamus Catalogum Scheftlariensem (S), Vincentinum (V), et Ursbergensem (U). Lairuelz in sua „Optica Regularium“ pariter hunc indicem reproducit, sed tot additionibus partim arbitrariis et erroneis auctum, totque corruptelis

⁵⁾ Decreta Capitulum completa in Ordine non promulgabantur ubique. Unusquisque abbas tantum ea adnotabat, secum ferebat et domi promulgabat, quae intererant Ordinis in genere, aut propriae abbatiae vel circariae in specie (LEFEVRE, *Etudes sur la Liturgie de Prémontré, Anal. Praem.* III 1927. ed. text. p. 5). Atqui redactor nostri catalogi praebet decreta tangencia circarias valde dissitas, quod suadet cum interfuisse Capitulis personaliter.

⁶⁾ Nec in inscriptione, nec in ipso textu catalogi vox „circaria“ umquam invenitur. Atqui in „Veteri Registro“ et N I paternitates tacentur. Supponimus, redactionem catalogi N II esse tentamen privatum, hunc defectum supplendi.

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

depravatum, ut eum jure merito hic praetermittamus. Probabiliter hinc inde in archivis adhuc latent aliae copiae huius „Registri“⁷⁾.

Archetypus eius, ut iam diximus, videtur esse Ninivensis I (N I), qui est valde succinctus, sed exactus. Abbates registra huiusmodi secum tulerunt a Capitulo Generali; fratres transscriptores primo propriam circariam emendarunt et compleverunt, dein pro posse etiam alias circarias, praesertim vicinas, in quantum notitias de illis a peregrinantibus vel propria experientia adquisiverunt. Ita unaquaeque copia „Registri“ alium aspectum praebet, et praeter mendas, duplicationes et corruptelas propriam materiam haud exigui valoris continet.

Instituamus ergo examen tenoris praecipui ex copiis „Veteris Registri“, scilicet Catalogi Scheftlariensis (S), cuius MS originale, nitide conscriptum circa annum 1270, inspeximus ac intente studuimus⁸⁾. Qui catalogus, ut N I, filiationes non indicat, nec notat aliquod monasterium habere asceterium adiunctum. Enumerat tamen parthenones „affiliatos“⁹⁾ Circariarum Bohemiae, Moraviae, partim et Vadegotiae; et asceteria „sui juris“¹⁰⁾ ex nonnullis aliis circariis. Multa tamen coenobia, hac epocha orta, desiderantur. Haec omnia, sicut et mutationes circa attributionem ad singulas circarias, hic infra et in notis marginalibus ipsius textus, fuse exponemus, una cum differentiis, quae inveniuntur inter singulas copias „Veteris Registri“, scilicet Catalogos S, U (Ursbergensem¹¹⁾, et V (Vincentinum¹²⁾). Quae discrepantiae non sunt essentiales, et generatim ad orthographiam restringuntur. Dicti catalogi originem suam germanicam ne-

⁷⁾ Osterhoviense, de quo loquitur Hugo in praefatione suorum Annalium, et cuius MS originale invenire non potuimus, videtur fuisse eiusdem generis.

⁸⁾ Staatsarch. München, Klosterlit. Schäftlarn Nr. 2 fol. 72/79. Hic infra a nobis prima vice publicatur, sicut et catalogi Ninivenses et Tongerloensis.

⁹⁾ Sic vellemus nuncupare asceterium, ortum per translationem e monasterio duplici ante an. 1140 fundato, vel usque ad an. 1180 non longe a canonia virorum tamquam eius filia. Prima categoria diu propria bona non habuit; in eorum regimine priores vices gesserunt abbatum patrum. Secunda vero mox propria habuit bona, et gubernabatur a praepositis, praesertim in Bohemia et Polonia.

¹⁰⁾ Asceteria sui juris sunt illa, quae secundum N II „proprias habent possessiones“, origines suas non debentes translationi sororum ex monasterio quodam duplici. Quoad constitutionem sororum maxima viguit discrepantia in singulis circariis.

¹¹⁾ Bayer. Staatsbibl. München, CL 23455, MS saec. XIV

¹²⁾ Copia saec. XVI ineuntis, MS cuiusdam antiquioris, manu Nicolai Lieben-
tal canonici Sti. Vincentii Wratislaviensis (Cf. L. SANTIFALLER, *MIOG XV Erg. Bd.* Innsbruck 1947, pp. 255/76)

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

gare nequeunt, germanizant enim haud raro nomina extranea: Schlankenmundt pro Szalankemen (U), Stainbach pro Zsambek (S), Dornaw pro Darno, Tierhaym pro Dereham, Wellerberg pro Welbeck (S). Immo distinguere vellemus scriptorem septentrionis vel occidentis Germaniae a Bavaro: V et U¹³⁾ habent Thumanstorff pro Tommarp, et Rymerstorff pro Rommersdorf; S vero Thumansdorf et Rumersdorf; dum N I praebet formam Germaniae Inferioris vel flandricam: Tumetorp et Rumerstorp.

Descendamus ad singula. Titulus S est succinctus: „Nomina ecclesiarum Premonstratensis Ordinis“, quem U ita complet: „... per distinctas circarias et dioceses“¹⁴⁾.

Circ. Franciae: Vetus Registrum Ninivensi I adiungit asceterium Bonneuil (Bonolium), tamen indicat falsam diocesim. Circ. Arvernicae nondum existebat, ergo Bellevaux est apud Franciam.

Circ. Ponthivi: SUV reduplicant Ressons: „Bessunum“, et „Rozonium“.

Apud Circ. Brabantiae apparet, redactorem N I nomina propriae circariae ad amussim recte referre, dum extranei auctores „Registri“ ea corrumpunt. Heinsberg, quod postea spectat ad Westfaliam, adhuc Brabantiae addicitur. Desunt Catharinadal (1270) et Koningsveld (1250).

Circ. Westfaliae. Dum N I recte habet „Claroholtensis“, SUV dant formam symbolicam: „Clarus Ortus“, quae secus non occurrit. Desunt omnia asceteria, etsi fuerint partim sui juris, at invenitur Berentrop (Silva Stae. Mariae), quod saec. XIV iam interiit. „Sanctus Nicolaus“ in fine, quod deest apud N I, vix est duplicatio pro Arnstein, unico monasterio Ordinis, huic sancto in dioecesi Trevirensi dedicato. Potius est Hagenu, quod infra etiam Circ. Suevia adscribitur, et quod teste fortasse hoc catalogo, ad tempus pertinuit ad Westfaliam¹⁵⁾.

Circ. Vadegotiae tunc adhuc coniuncta erat Ilfeldiae. Redactor catalogi S optime erat instructus de his circariis. Ipse solus enim adducit monasteria Michelfeld, Georgenberg et Hausen. Omnes autem copiae

¹³⁾ U videtur habere etiam elementa ex alia regione Germaniae.

¹⁴⁾ Titulus V deest

¹⁵⁾ Si canonia quaedam in pluribus MSS catalogorum duabus circariis est adscripta, licet concludere, eam de una ad alteram transiisse. Scriptores enim eam novae quidem circariae adscripserunt, sed apud veterem non semper raserunt.

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

„Registri“ omittunt Retters¹⁶⁾ Germerode, Hachborn, Konradsdorf, Meerholz et Gommersheim, quae cuncta inveniuntur in N I.

Circ. Lotharingiae. SUV adducunt „Sta. Maria in Berok“, domum secus plane ignotam, quam varii auctores falso identificant cum asceterio Bonlieu. Probabiliter est duplicatio pro „Sta. Maria in Nemore“¹⁷⁾. Omnes pariter adducunt parthenonem Crécy, qui solus in circaria, non fuerat exortus e monasterio duplici. Quid sit „Vallis“, non elucet. Forte etiam est asceterium, vix tamen potest esse Vanault vel Belle Tanche. Forte est idem ac illa mystica „Ecclesia de Vallibus“, quae etiam Circ. Burgundiae adscripta est. „Vallis“ et „Chrissein“ desunt in N I.

Circ. Borealis in Galoadia. Idem est Galoadia quod modernum Galloway, in qua parte regni Scotiae plura monasteria circariae erant sita. Quae designatio iam invenitur in N I et II, sed post annum 1290 supprimitur. Catalogi SUV abbatiam Drieburgensem vocant „Neumburch“, addunt Callat, quod est duplicatio pro „Taleslehu“ (= Tal-y-Llychau) infra Circariae Medianae adscripto, et etiam enigmaticum illud coenobium „Gorie“ sive „Gorre“.

Apud Circ. Angliae Medianae apparet, quomodo archetypus N I, quoad omnia exactus, a descriptoribus Veteris Registri sit corruptus. N I, habet: „Nehus-Welefort . . . Lavendana-Haguenebi“, SUV vero erronee ponunt: „Nemus Wellefort . . . Lavendana-Neuchus“; ita reduplicando Newhouse, et omittendo Hagnaby. Beaulieu hic falso adducitur in Veteri Registro tamquam duplicatio pro Bayham, quod de facto spectat ad Circariam Australem. Reduplicat Registrum apud Medianam insuper Beauchief (Beantes-Beaucef¹⁸⁾), Dale (bis Parcus), et Sulby (Willefort-Werefort). Werefort potest etiam esse Welbeck, ad Medianam de facto pertinens.

Apud Circ. Angliae Australis deest Wendling, an. 1270 fundatum. Circ. Normanniae nondum est divisa in australem et borealem, et continet tria monasteria, quae postea Circ. Arverniae (tunc non-

¹⁶⁾ Nisi forte lateat haec domus sub voce „Steinbach“, ubi secundum STRAMBERG l. c. primitus fuerat fundata. Parum probata est haec assertio, tamen est mirum, in MSS catalogorum aut insertum esse „Steinbach“, aut „Rettrez“, numquam ambo simul. — Quae identitas si esset vera, corrueret hypothesis nostra de parthenone Steinbach OSB, sola insertione in catalogos commendata. Vide vol. I 111 et 115.

¹⁷⁾ Vide supra p. 117

¹⁸⁾ Vide vol. II 90

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

dum existenti) addicuntur: Doue, Clermont et Neuffontaines. Copista quidam saec. XIV, probabiliter Gallus, videns in aliquo elencho abbatiam neoerectam „Coeli Porta“ in dioecesi Constantiensi¹⁹⁾, huic nostrae circariae eam inserit post Blancalandam, putans, dictam dioecesim esse eandem quae Coutances.

Circ. Gasconiae. S praetermittit La Casedieu, La Capelle et St. Jean de la Castelle, quae V omnes, U partim adducit. Mirum est, „Stum. Pelagium“ huic circariae esse adscriptum. Neque Arenillas de San Pelayo, neque San Pelayo de Cerrato umquam pertinere potuerunt ad illam: sitae enim sunt in corde Veteris Castellae, variis abbatibus Circariae Hispaniae circumdatae. Potius putamus. inscriptionem dictae circariae, immediate subsequentem, hic falso esse appositam, et inter „Ecclesiam de Muro“ et „Stum. Pelagium“ esse locandam. Stus. Nicolaus de Fondarella, ad Circ. Gasconiae spectans, redactoribus „Veteris Registri“ magnam causavit confusionem. Generatim eam attribuunt dioecesi Trevirensi, confundendo eam cum Hagenau, quam invenimus apud Circarias Westfaliae et Sueviae.

Apud Circ. Hispaniae, desunt, praeter parthenones, abbatiae Villoria, et Ermida do Paiva.

Circ. Burgundiae. „Ecclesia de Vallibus“ habetur tantum in „Veteri Registro“. Nondum elucidatum est mysterium huius abbatiae, quae secundum Hugo, eadem est ac Grandgourt²⁰⁾.

Apud Circ. Frisiae maior pars deest, attamen magis invenitur quam in N I. Insertae sunt tantum abbatiae, quae secundum normas Ordinis sunt constitutae et rectae. Varia autem illa monasteria duplicia, a praepositis gubernata, et contra mentem Ordinis probabiliter fundata atque continuata²¹⁾, manifeste ignorantur, sicut et numerosa asceteria. Tria tamen monasteria huiusmodi infra apposita sunt Circariae Norvegiae (Langen, Marne ²²⁾ et Barthe), quae saeculo XIII probabiliter ligamine circariali nondum erant adstricta. „Sta. Maria in Balna Insula“, a Veteri Registro tantum allata, maximum praebet problema, nec patet, ad qualem categoriam coenobiorum pertinuerit. Berne, Marienweerd, Zennewijnen et

¹⁹⁾ Himmelspforte, Dioc. Konstanz, Circ. Sueviae (Vide vol. I 72)

²⁰⁾ Bibl. Publ. Nancy MS 991, p. 73. Vide infra in supplemento.

²¹⁾ Vide supra vol. II praefationem ad Circ. Frisiae, pp. 153 sq.

²²⁾ Apud ipsam Circ. Frisiae, Marne occurrit quidem in N I, sed nullibi in Veteri Registro. Vide quod diximus supra hac de re apud N II.

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

Klarholz et hic, et apud alias circarias recensentur, quod probat, eas ad tempus Frisicae dedisse nomen, dein vero ad circarias suas originales revertisse, quibus eas iam N I adscribit. Wittewierum duplicatur: „Floridus Mons“ (designatio secus ignota) et „Floridus Ortus“, quae sola inveniuntur apud N I.

Circ. Sueviae et Bavariae adhuc sunt separatae. Steingaden spectat ad Sueviam, Plaga ad Bavariam. Parthenones sunt omissi, tamen redactor U correxit nomen „Madelberg“ in „Adelberg, et sorores“.

Circariam suam Poloniae redactor V bene complevit et correxit, videtur tamen et ille praetermittere saltem unam domum. Desunt enim Imbramowice (1210/20) et Krzyzanowice (1227/40), quarum una videtur latere sub voce „Slicasia“, eatenus omni explicationi se opponente. Circ. Bohemiae et Moraviae adhuc sunt seiunctae. Moraviae, S adscribit monasteria Austriae septentrionalis, quod corrigit U. Brzesko („Brenna“, - Hebdow) in N I adhuc Moraviae, apud Registrum iam Poloniae est adscriptum. Circ. Graeciae, solus S addicit monasterium quoddam „Sti. Nicolai extra muros“ Constantinopoli, secus plane ignotum, Videtur esse error²³). Palaestinensia coenobia tunc spectabant ad Circ. Tusciae, ut infra.

Quoad Circ. Hungariae, ut in praefatione eius supra, vol. I, iam exposuimus, Vetus Registrum praebet problemata satis intricata.

Dum N I unum solum coenobium habet, archicoenobium videlicet Sti. Stephani, Vetus Registrum ad amussim totam fere circariam enumerat. Reduplicari videntur Turocz (Thours-Turocl), Türje (Gerla-Jurla), forte etiam Csorna (Schirna-Stus. Michael). Desunt Pok, Keme et Janoshida; Almas videtur latere sub voce „Alska“. Sequentia monasteria ceteroquin penitus sunt ignota: „Insula Lazari, Stus. Augustinus, Albei, Zeynlin, Magedlin“, sicut et asceteria „Drozo:: et „Zopriza“ - pro quorum existentia igitur Vetus Registrum unica est probatio.

Elenchus Circ. Saxoniae in N I omnino deest, probabiliter quia tempore redactionis eius a Praemonstrato penitus fuit separata. Veteri Registro Saxonia est inserta, sed satis confusa et corrupta. Dioecesium indicatio est manca et inaccurata; primae duae canoniae, praeter consuetudinem, additionibus augentur narrativis. Duplicatur Klosterrode, desunt

²³) Cf. vol. I 406, Forsan est idem ac ecclesia Sti. Nicolai in Pharphar, quae pertinuit canonicis Dominici Templi (POTTHAST 3620), et cum quibus Ordo noster tunc saepius confundebar.

Vetus Registrum (Cat. Scheftlariensis)

Themenitz atque Rehna. Mirum est, quod index ecclesiarum cathedralium in fine repetitur. Havelberg, saltem in cat. S supra omissum, infra adiungitur; Lübeck („Lubich“) perperam additur. Ecclesia cathedralis Rigensis, in hoc indiculo velato sub nomine bis enumeratur²⁴). C i r c. D a c i a e, id est Daniae, a Norvegia adhuc est separata. Desunt Dragsmark et Vrejlev, enumeratur abbatia SS. Trinitatis in Lund, mox peritura. C i r c. S c o t i a e, in N I adhuc deficiens, in Veteri Registro prima vice apparet, Scotiam septentrionalem et Hiberniam tunc temporis complectens. Propria Circ. Hiberniae nondum enim existebat. Redactores Registri huic Circ. Scotiae, sicut et duabus sequentibus: Sclaviae et Norvegiae, videntur appendisse cuncta, quae secus collocare non potuerunt. Situm coenobiorum probabiliter plane ignorantes, posuerunt ea in has dissitas regiones, quas habuerunt pro „Ultima Thule“. Scotia primo enumerat Fearn, Carrickfergus, mysticum illud Ballineval, et Cill na Manac, omnes reapse ad illam spectantes. Dieulacresse, Tuam, et Loch Cé desunt. Dein sequuntur: Huveaune (primo extra unionem circarialem, dein apud Gasconiam); et quinque canoniae polonicae, ex quibus „Sta. Maria“ (= Plock), „Calis et Olebodi“ (aliunde ignotae²⁵) supra apud Circ. Poloniae desiderantur.

C i r c. S l a v i a e apud N I recte constat solis ex abbatibus „Husnam“ et „Belbuch“. Desunt asceteria Treptow et Stolp. Registrum addit „Isagrabiam“, quod est corruptela pro Ivanic²⁶); „Riga“: supra apud Saxoniam iam bis adscriptam; „Peldach“: quod est duplicatio pro Belbuch; et „Gotteswan“, quod est idem ac Chotesov (Circ. Bohemiae). C i r c. N o r v e g i a e apud N I solam affert „Tusbergam“. Registrum addit: „Busscha“, quae forte est eadem ac Busko (Circ. Poloniae); dein tria monasteria duplicia Circ. Frisiae, et „Iburg“, quod eatenus nemo identificare potuit.

C i r c. T u s c i a e complectitur totam Italiam, et canonicas in Palaestina sitas. Prima fundatio in Italia: „Tudernum“ (ca. 1130, = S. Leucio di Todi) in Tuscia situm, sed an. 1236 iam suppressum, videtur huic circariae dedisse nomen. Todi deest quidem in N I, sed enumeratur in Registro.

Loco abbatiarum Sti. Samuelis et Sti. Habacuc iam invenimus „St. Samuel in Accaron“, quod demonstrat redactionem esse factam post annum 1244. Duplicatur Camerota, triplicatur Barletta. Deest (ut in omnibus cata-

²⁴) Imbria et Linoma. Vide vol. I 248

²⁵) Ex N II tamen videtur patere, eas fuisse „claustra sororum in Polonia“. Cf. supra vol. II 352.

²⁶) Stat probabiliter, ut saepius, dioecesis pro monasterio. Vide supra II 260.

Index an. 1320 (Cat. Tongerloensis)

logis) Gratteri. Solus Cat. S adducit coenobium „Montis Ste. Katherine“, aliunde penitus ignotum.

Studium intensum „Veteris Registri“ probat, hunc indicem maximi esse valoris, eo magis, quod Acta Capitulorum illius epochae sunt amissa. Corruptelae et mendae, in omni copia plus minusve occurrentes, comparatione facile possunt corrigi, et immo haud raro ad novam lucem et cognitionem nos inducunt.

„Vetus Registrum“, et eius archetypus N I, videtur esse elenchus mere statisticus, ad usum probabiliter abbatum visitorum. Tamen mox patuit, eum esse insufficientem. Praeter nomina circariarum, abbatiarum et diocesium nihil omnino dicit, et asceteria praetermittit fere omnes²⁷⁾. Ad quam lacunam explendam, forte est redactus N II, qui tamen videtur esse, ut iam supra diximus, opus privatum. Sic ergo stabant res circa annum 1300.

Oportuit tunc superiores Ordinis habere novum catalogum completum et emendatum, qui indicaret novam divisionem circariarum, anno 1290 probabiliter decretam; indicem, quo pateret, cui patri abbati singulae canonicae sint subiectae, quotque deberent solvere tallias Ordini, et qui praeberet nomina omnium parthenonum, quorum existentia Capitulo Generali tunc tandem visa est admittenda ut legitima.

Talis index redactus est, iussu eiusdem Capituli Generalis, anno 1320. Organizatio definitiva circariarum, sequentes ei affert innovationes: Omnes canonicae, etiam dissitae, addictae sunt alicui circariae. Funduntur circariae sequentes: Norwegia cum Dania, Moravia cum Bohemia, Suevia cum Bavaria, Graecia cum „Hierosolymitana“²⁸⁾. Dividitur Circaria Normanniae in Borealem et Australem, a Vadegotia scinditur Ilfeldia, et creatur nova circaria: Arvernia. In attributione canonicarum ad singulas circarias permulta commutantur.

Nomina circariarum non sunt apud singulas copias catalogi concordēs. Apud regiones magis dissitas vox „circaria“ saepe supprimitur, legimus v. g. „in hibernia“, „in sclavia“, „in Norwegia“, „in provincia Sti. Andree“, et „in provincia Hierosolimitana“. Quod forte indicat, haec coeno-

²⁷⁾ Notandum est, saeculo XIII, tempore igitur quo redactae sunt copiae „Veteris Registri“, Capitulum Generale, iam dudum monialibus infensissimum, de novo suppressisse omnia asceteria an. 1270. Quod decretum vero in multis circariis non potuit exsequi.

²⁸⁾ Monasteria in Palaestina sita, quorum ultimum periit anno 1293, antea spectabant ad „Circ. Tuscie et Calabriae“.

Index an. 1320 (Cat. Tongerloensis)

bia non fuisse coadunata ligamine circariali, sed immediate fuisse subdita Generali, ut iam antea saepius fuerat ordinatum.

Circ. Franciae. Bella Vallis transiit ad Arverniam neoerectam, Bonolium non iam invenitur.

Circ. Ponthivi. Reduplicatio „Bessunum“ pro Ressons est deleta.

Circ. Brabantie. Aucta est asceterio Keizersbosch, quod generatim deturpatur in „Kamsebok“. Heinsberg nunc est apud Westfaliam, loco eius invenitur Koningsveld.

Circ. Flandrie. Assumptum est in fine asceterium Cherscamp²⁹⁾, quod anno 1256 translatum est in Tusschenbeek.

Circ. Westfalie. Aucta est maiori parte suorum parthenonum, immo „affiliatorum“: Wesel, Lette, Kappel, Dortmund, Dünnwald, Weiher, Flaesheim, Reichenstein, Langwaden, Bedburg, Wenau, Füssenich, Rumbeck, Oelinghausen (apud quem — prima vice in catalogis — asceterium quoddam „sororum cantantium“ designatur tanquam „ecclesia sororum sollempnis“); Meer, Houthem, Wulfersberg, Beselich, Altenberg, Engelport, Keppel. Quorum nomina, quibus raro adiungitur vox „moniales“, generatim horribiliter sunt corrupta. Desunt: Schillingskapellen, Ellen, Dorlar (1297!), Marienroth, Nederehe³⁰⁾, Stoppenberg et Elsey³¹⁾. Omissa sunt Berentrop, et „Stus. Nicolaus“ sive Hagenau, quod nunc et Sueviae et Vadegotiae est addicta.

Circ. Wadegotie pariter parthenonibus suis nunc gaudet: Enkenbach, Mariental, Hagen, Retters, Hachborn, Meerholz, Konradsdorf, Gommersheim. Deest sola Wirberg, tunc ab Ordine iam defecta. Adest Hagenau, omittuntur „Mons Sti. Michaelis“ et Altenberg, nunc ad Westfaliam spectantes.

Circ. Ilfeldie: idem dic ac de praecedenti. Parthenones adsunt: Eppenberg, Germerode, Trostadt, Hausen, Unterzell, Schäfersheim, Gerlachsheim, Sulz, Frauenbreitungen. Desunt: Bruderhartmannszell, Georgenberg, Homberg, Kassel, Lochgarten et Michelfeld. Corruptio nominum est eadem ac apud circarias praecedentes.

²⁹⁾ Apud HUGO: „St. Chderampz“. Vide supra vol. II 439.

³⁰⁾ „Ye“ inserunt Lairuelz et Lepaige suis elenchis, probabiliter ex copiis MSS nobis ignotis. Lairuelz dicit suam materiam hausisse ex indicibus in canoniis Knechtsteden, Schlägl, Steinfeld, Osterhofen, Oberzell existentibus. In coenobiis patriis, nempe in Gallia, videtur nihil invenisse huiusmodi.

³¹⁾ Quae domus, non secus ac Ellen, iam saec. XIII solutionem a ligamine Ordinis aspiraverunt.

Index an. 1320 (Cat. Tongerloensis)

Circ. Lotharingie: Loco parthenonum Crécy et „Vallis“ nunc habetur Belle Tanche.

Circ. Anglie Borealis. Designatio „Galoadia“ est suppressa, sicut Callat et Gorre. Additur „Nova Ferina“. Drieburgh non amplius vocatur „Neumburch“.

Circ. Angl. Mediana. Menda Veteris Registri sunt correctae.

„In Hibernia“. Ex Scotia Veteris Registri transsumpta sunt Carrickfergus et Cill na Manac.

Circ. Normannie Australis. Doue, Neuffontaines et Clermont St. André nunc sunt apud Arverniam. Redactor A circariam divisam denuo coadunat, quod probat divisionem, an. 1498 non amplius existentem (ACG Laon), mature fuisse revocatam.

Circ. Gasconie. Omittuntur Mur et „Stus. Pelagius“, indicatio dioecesis pro Fondarella est correctae. Deest Huveaune.

Circ. Hispanie. Nomina propria additionibus sunt aucta. Adsunt asceteria Freznillo, Brazacorta, et Medina del Campo B. M. V., sicut et abbatia Villoria. Deest, ut in omni catalogo, Ermida do Paiva.

Circ. Burgundie. Omissa est „Ecclesia de Vallibus“, quod W specialiter notat.

Circ. Frisie. Sicut Circariae Germanicae supra allatae, et Frisia nunc enumerat numerosos parthenones suos: Vinea Domini, Veenklooster, Marne, Buweklooster, Kusemer, Schildwolde, Heiligerlee, Palmar, Barthe, Langen, Hopels, Koldinne et Scona Mora. Omissa sunt Balna Insula, Aland, et omnia asceteria abbatibus „affiliata“³²⁾. Marienweerd, Berne, Zenne-wijnen et Klarholz nunc Brabantiae resp. Westfaliae tantum adscribuntur.

Circ. Suevie et Bavarie. Omnibus monasteriis, ubi oportuit, nota est adscripta, dicens si sint duplicia, et utrum sint abbatiae an praepositurae. Schlägl adhuc huc est inserta, etiam Hagenau et Allerheiligen (ambo et apud Vadegotiam). Iam invenuntur Griffen, St. Salvator et Himmelspforte, sed tacetur St. Jacob im Prätigau.

Circ. Bohemie (Moravia tacetur omnino). Schlägl, Brzesko, sicut et Speinshart huic circariae sunt adscriptae, sed etiam Poloniae et Bavarie. Quod, non secus ac apud circarias praecedentes, nil aliud innuit quam peractam transgressionem harum domuum de una ad alteram.

³²⁾ Rationes, cur haec domus hic sint omissae, intelliges legendo praefationem Circ. Frisiae vol. II 153 sq.

Index an. 1320 (Cat. Tongerloensis)

Circ. Polonie. Est completa, etsi nomina sint valde corrupta. In fine adscripta est, longa cum nota, ecclesia Rigensis.

Circ. Hungarie. In capite invenitur ubique nota „de assignatione paternitatis“³³⁾. Inserta sunt nova nomina: Keme et Pok, omissa sunt sequentia: Drozzo, Zoprizza, Horpacs, Ivanic. Nagyolasz, Zenilyn, Magedlin et St. Augustinus.

Circ. Dacie et Norwegie. Non obstante titulo circariae, duae abbatiae in Norwegia sitae adducuntur separatim, infra post Sclaviam. Lund S. Trinitas dicitur nunc esse „prioratum de Ewide“, additur asceterium Vrejlev. Vå-Bäckaskog inserta est tamquam „Saltus Stae. Marie“, sub voce „Balkiaschog“ etiam sequenti: „In provincia Sti. Andreae“, et ita sociatur unice canonice in illa sita, videlicet Ferniae, revera interea Circ. Angliae Borealis aggregatae.

„In Sclavia“. Desunt asceteria Stolp et Treptow, quae tamen inveniuntur in MS Hilgenthalensi.

Sequuntur canonice „in Norwegia“ sitae: Dragsmark et Tönsberg. Omittuntur ea, quae hic leguntur in Veteri Registro: Busscha, Sigeberg, Werethe, Merna et Iburch.

Circ. Tuscie et Calabriae. Sic est titulus eius apud omnes fere copias catalogi. Designatio „Circ. Romana“ videtur esse adinventio Lepaige. Ceteroquin nunc est correctata, desunt duplicationes, omittuntur Todi et Kalavryta, quae tunc iam desierant. — Omnium novissima sunt in Cat. 1320:

„ecclesie in Saxonia“, quae numquam nuncupantur „circaria“. Elenchus earum est accuratus. Invenitur adhuc Themenitz, desunt Rehna et reduplications cathedralium in fine.

Catalogus iste pretiosus, pernotus sub nomine „Anni 1320“, ut ex supra dictis patet, est satis completus. Originalia manuscripta quatuor copiarum eius studuimus, quarum primam hic infra publicamus:

1. Cat. TONGERLOENSIS (signum: T). Exstant in AAT tria manuscripta catalogi anni 1320. Copia A: saec. XIV, mendis scatens. Copia B, saec. XV ineunte, omnino eundem textum praebet. C est copia eiusdem elenchi, sed alius manuscripti minus mendosi, anno 1641 conscripta, et

³³⁾ Cf. de hac re praefationem Circ. Hungariae vol. I 415 sq.

Index an. 1320 (Cat. Tongerloensis)

omittens taxae Camerae Apostolicae solvendas. Nos publicamus A/B. Nomina canonicarum, si lectio hinc inde est dubia, correctae sunt secundum W.

2. HILGENTHALENSIS (signum: H). Copia anni 1458 manuscripti alicuius anterioris, proveniens ex abbacia Heiligental in Lüneburg, in cuius Bibliotheca Municipali hodie asservatur (MS Theol. 20, 84). Publicatus est apud J. L. L. Gebhardt: *Dissertatio saecularis de re literaria coenobii S. Michaelis in urbe Lüneburga* (Lüneburg 1755) p. 85 sq, descriptus est autem apud A. Martini, *Beiträge zur Kenntnis der Bibliothek des Klosters St. Michaelis zu Lüneburg* (L. 1827) p. 53, et apud P. Lehmann in *Sitzungsber. Bayr. Akad. Wissensch., Hist. Abt.* 1933, p. 54. Relative paucae habet corruptelas. De talliis tacet. Habet aliqua specialia quoad Germaniam.

3. WINDBERGENSIS (signum: W). Proveniens ex abbacia Windbergensi in Bavaria, MS ex ipso tempore redactionis, ergo circa annum 1320, hodie in Bibl. Stat. Monachii, clm 22286 ff. 55/59. Adducit tallias, multa habet specialia, praesertim supplementa in fine. Tongerloensi Copiae (AB) est simillimus.

4. AVERBODIENSIS (signum: A). Copia saec. XV in AAA. Adducit tallias, habet aliquas interpolationes posteriores, eiusdem tamen saeculi. Pariter habet supplementa in fine.

Subsistunt evidenter plures aliae copiae huius catalogi, et possumus supponere, tales in archivis uniuscuiusque abbaciae extitisse. Examinavimus, verbi gratia, copiam quandam saec. XVII, ex archicoenobio proveniens, a canonico G. Ducrocq³⁴⁾ inserta in MS 538 I Bibl. Municipalis Laudunensis. Est plus aliis completa circa indicationem talliarum. Lepaige publicat aliam in sua *Bibliotheca Ord. Praem.* pp. 326/44, quae vero est, ipso facte, compilatio e „veteribus manuscriptis membranaceis, sanis et integris“³⁵⁾. Quam reproducunt Waefelghem³⁶⁾, et Petit³⁷⁾, sed omnes tres editiones, non secus ac Catalogus Lairuelii, arbitrarie sunt emendatae et auctae, ideo nullo modo considerari possunt ut originales et authenticae,

³⁴⁾ Vide de eo supra vol. II 13.

³⁵⁾ Probabiliter promiscue usus est MSS Veteris Registri et Cat. 1320, in abbatibus Circ. Franciae praesentibus.

³⁶⁾ *Répertoire* pp. 332/48

³⁷⁾ *Spiritualité* pp. 283/86. Lepaige et Waefelghem proprio Marte emendaverunt textum, non semper feliciter, interdum menda augentes, miscendo, haud secus ac Lairuelz, insertiones obsoletas „Veteris Registri“ cum Catalogo anni 1320.

easque jure merito praetermittimus. Censemus comparisonem criticam quatuor MSS originalium AHTW nobis abunde sufficere. Discrepantias, variationes graphiae, interpolationes et alia notabilia huiusmodi, apud hos catalogos adducimus in notis ad calcem. Si in sequentibus monasterium quoddam identificare nequiveris, consulas, quaeso, indicem generalem in fine. Tantum si forma nominis est insolita, aut corruptela quaedam adeo est depravata, ut recognosci vix possit, ad calcem eam explicamus. De corruptelis circa nomina dioecesium, regnorum vel provinciarum hic non curamus, neque de confusione litterarum t et c, quae saepius aliis occurrit.

CATALOGI NINIVENSES

(1. Catalogus primus)

HEE sunt Circariae abbatiarum ordinis premonstratensis

CIRCARIA DE FRANCIA

in laudunensi dyocesi:¹⁾

Laudunensis ecclesia

Cussiaccensis

In suessionensi dyocesi:

Brana

Cartouorum

Vallis Xristiana

Vallis serena

Vallis secreta

Locus restauratus

In Meldensi dyocesi:

Ecclesia camere fontis

In parisiensensi dyocesi:

Ecclesia Hermeriarum

In senonensi dyocesi:

Ecclesia dei loci

Ecclesia sancti Pauli

In autisiodorensi dyocesi:

ecclesia Sancti mariani

In trecensi dyocesi:

Ecclesia belli loci

Bassi fontis

Capelle

In cathalaunensi dyocesi:

ecclesia de montellis

CIRCARIA FLOREFFIE

In Leodiensi dyocesi:

Floreffia

Mons Cornelii

Helencinis

Leffla

In cameracensi dyocesi:

Bona Spes

Sanctus foyllanus

In Laudunensi dyocesi:

Clarus fons

Bucilium

Tenolium

In remensi dyocesi:

Caluus mons

¹⁾ Erronee ipsum archicoenobium praetermittitur

Cat. Ninivensis I

Mare	Auerbodiensis
Vallis dei ²⁾	Insula ducis
CIRCARIA PONTIUI	In traiectensi dyocesi:
In ambianensi dyocesi:	Ecclesia walacriensis
Sancti iudoci in nemore, que dicitur vulgariter domnus martinus	Bernensis
Ecclesia sancti andree	Insula sancte marie
De Syri	Sinus sancte marie
Ecclesia serincurtis	Cappelkin
Sancti johannis ambianensis	CIRCARIA FLANDRIE
In beluacensi dyocesi:	In cameracensi dyocesi:
Ecclesia sancti Justi	Mons sancti martini
In rothomagensi dyocesi:	In nouiomensi dyocesi:
Ecclesia de marchasio radulphi	Ecclesia viromandensis
De rosonio	In atrebatensi dyocesi:
In carnocensi dyocesi:	Ecclesia Viconiensis
Ecclesia de alba curia	De castello mauritanie
Gaudii Vallis	In tornacensi dyocesi:
Grandis campi	Ecclesia trunciniensis
CIRCARIA BRABANTIE	In morinensi dyocesi:
In cameracensi dyocesi:	Ecclesia furnensis
Ecclesia Antwerpiensis	Liskensis
Grimbergensis	Sti. augustini morinensis
Tongherlensis	CIRCARIA WESTPHALIE
Niniuensis	In monasteriensi dyocesi:
Jetthensis	Ecclesia capenbergensis
Hombecka	Varlarenensis
In leodiensi dyocesi:	Claroholtensis
Ecclesia parcensis	

²⁾ omittitur abbatia Septemfontium

Cat. Ninivensis I

In coloniensi dyocesi:	CIRCARIA LOTHARINGIE
Ecclesia steinveldensis	In remensi dyocesi:
Silua sancte marie	Belleuallis
Knetstedensis	In lingonensi dyocesi:
Skeidensis	Septemfontes
Arnelbergensis	In tullensi dyocesi:
Hamburnensis	Jandoria
In treuerensi dyocesi:	Jouis villaris
Arneflem ³⁾	Regia vallis
Rumerstorp	Reingis vallis
Seyna	Sancta maria in nemore
In bremensi dyocesi:	Mira vallis
Mons sancte marie	Bonum fagetum
CIRCARIA WADEGOTIE	Stiuagium
In treuerensi dyocesi:	Flabonis montis
Wadegotia	In viridunensi dyocesi:
In warmiatiensi dyocesi:	Stagnum
Lutra	Sanctus paulus
In magunt (ina?) dyocesi:	In metensi dyocesi:
Monasterium	Sancta crux
Domus rubea	Justus mons
Eluestat	Salina vallis
Selbold	CIRCARIA BOREALIS IN
Capella	GALOADIA
In herbipolensi dyocesi:	Glascuensis dyocesis:
Cella	Viride stagnum
Tukelenhuse	Sacrum nemus
Vescera	Candida casa
Ifelda	Tonghelant

³⁾ Arnstein

Cat. Ninivensis I

In dyocesi sancti andree: Drieburc	AUSTRALIS CIRCARIA In norwicensi dyocesi: Dierham Lestona Langeleia
In dunelmensi dyocesi: Aluenuic Blanchalanda	In londoniensi diocesi: Meldona
In eboracensi dyocesi: Corkersand Englestona Sancta agatha Couerham Wellebec	In cantuariensi dyocesi: Langedona Sancte radegundis
In carleolensi dyocesi: Vallis magdalene	In cicestrensi dyocesi: Begeham Dierfort
MEDIA CIRCARIA In lincolniensi diocesi: Nehus Welefort Tupholm Berlings Croxtona Neubo Lauendana Haguenebi	In wintoniensi dyocesi: Tichefelt In exoniensi dyocesi: Torre
In cestrensi dyocesi: Beaucef Parcus	CIRCARIA NORMANNIE In abricensi dyocesi: Lucerna
In wingorinensi diocesi: Hales	In constantiensi diocesi: Blanchalanda
In menenensi diocesi: Taleslehu	In baiocensi dyocesi: Ardena Bella stella In lexouiensi diocesi: Mons auxiliij

